

Zinātnes Vēstnesis

Latvijas Zinātnes padomes, Latvijas Zinātņu akadēmijas un Latvijas Zinātnieku savienības laikraksts

1 (501)

ISSN 1407-1479

2016. gada 11. janvāris

Latvijas zinātnes ievērojamākie sasniegumi 2015.gadā

Apzīmējums *ACADEMIA* – 200 ir kvalitātes zīme šajā gadā sekmīgi veiktajiem pētījumiem zinātnē. Var tikai uzteikt un apbrīnot Latvijas zinātnieku talantu un inovatīviem atklājumiem disponēto intelektuālo enerģiju, kas, par spīti gan valsts atbalsta trūkumam, gan zinātnisko institūtu reorganizācijas kampaņai, ir rezultējies daudzās desmitās izgudrojumu. Tie liecina par visu paaudžu zinātniskās domas aktivitāti Latvijā un par zinātnieku motivāciju strādāt savas zemes tautsaimniecības attīstībai.

Visu četru Latvijas Zinātņu akadēmijas nodaļu īpaši izveidotām žūrijas komisijām bija jāizvērtē vairāki desmiti zinātnisko izgudrojumu pieteikumu. Paziņojot atklātībā uzvarētājus, LZA ar gandarījumu apliecina faktu, ka Latvijas zinātne ir plaši integrēta gan mūsu zemes augstskolu, valsts zinātnisko un pētniecisko institūciju sadarbības struktūrās, gan globālo zinātnes ekselences institūciju tīklā. Par to ļauj pārliecināties zinātnisko pētījumu autoru kolektīvu un rezultātu ieguvē iesaistīto institūciju plašā starptautiskā izklīde – no Baltijas un Austrumeiropas valstu zinātniski pētnieciskajiem institūtiem un augstskolām līdz Kaukāza republikām, Turcijai un Amerikas Savienotajām Valstīm. No tā var izdarīt arī secinājumu, ka zinātniski pētniecisko uzdevumu veikšanai tiek veidoti starptautiski konsorcijs, kas nebūtu iespējams bez iesaistīto valstu ieinteresētības kopīgi iegūstamo rezultātu izmantošanā.

Ar gandarījumu var sacīt, ka Latvijas zinātnieku atklājumos gan teorētiskajās zinātnēs, gan to pārnēsē uz praktiski izmantojamiem risinājumiem izpaužas mūsu zemes pētniecisko institūciju nozaru specifika un tai atbilstošie pētījumu virzieni, kuros tiek gūtas ievērojamākas sekmes. Neiedziļinoties katrā godalgotā pētījuma raksturojumā un neuzskaitot pilnīgi visu godalgotu atklājumu institucionālo piederību, jāatzīmē, ka uzvarētāju vidū ir gan individuālu tematisku monogrāfiju autori,

gan ārstniecības iestāžu zinātniskās pētniecības centru speciālisti, Latvijas Universitātes, Rīgas Tehniskās universitātes, Latvijas Lauksaimniecības universitātes zinātnisko institūtu darbinieki, konkurētspējīgāko fakultāšu un katedru mācībspēki, gan zinātnes ekselences kvalitātes pārstāvji – tradicionālie godalgu ieguvēji no Latvijas Organiskās sintēzes institūta, RTU Lietišķās ķīmijas, LU Cietvielu fizikas un Latvijas Valsts Koksnes ķīmijas institūtiem.

Nav grūti prognozēt, ka saistībā ar inovatīvo izgudrojumu tehnoloģiskās pārnēsēšanas un atklājumu komercializācijas procesus intensificēšanos tuvākajos gados palielināsies tādu pētījumu skaits, kuri būs orientēti iespējami ātrākai ekonomiskā efekta gūšanai un ātrākai ieviešanai ražošanā kā mūsu zemē, tā arī citur pasaulē. Tādēļ mūsu valsts vadītājiem var ieteikt domāt par valsts ieņēmumu bilances kāpināšanu un īpašu vērību pievērst to zinātnisko izgudrojumu patentēšanai un ieviešanai ražošanā, kas jau šobrīd liecina par straujiem soļiem komercializācijas sekmju virzienā. Pēc šādiem kritērijiem vērtējot izgudrojuma "pievienotās vērtības" koeficientu, valsts ekonomikas stimulēšanas nozīmē vienādā svarā ir gan inovatīvie risinājumi pretvēža zāļu sastāva uzlabošanai, biodiezeldegvielas ražošanas procesu racionalizācijai, gan ekoloģiski augstvērtīgu pārtikas produktu ražošanai.

Visus 2015. gada zinātnisko sasniegumu konkursa uzvarētājus godināsim īpaši Latvijas Zinātņu akadēmijas svinīgajā sarīkojumā 2016. gada 19. janvārī. Ikvienam Latvijas zinātnieku saimes pārstāvim – gan jau atzīstamus panākumus sasniegušajiem, gan censoņiem, kuru triumfa stunda vēl ir priekšā – Jaunajā gadā vēl atklājuma prieku un gandarījumu par Jūsu inovatīvām idejām piepildīto zinātnieka dzīvi!

LZA prezidents **Ojārs Spāritis**

Teorētiskā zinātne

1. Izstrādātas jaunas metodes nelineāro optomagnētisko rezonanšu izmantošanai vāju magnētisko lauku mērīšanai

Akadēmiķis M. Auziņš, akadēmiķis R. Ferbers, *PhD* F. Gahbauers, *Mg. A.* Bērziņš, *Mg. A.* Mozers
Latvijas Universitātes (LU) Lāzeru centrs sadarbībā ar Kalifornijas Universitāti Berklijā, Armēnijas Zinātņu akadēmijas Fizikālo pētījumu institūtu un Krakovas Universitāti Polijā

Darbu ciklā par nelineāro optomagnētisko rezonanšu pētījumiem sārmu metālu atomos ir noskaidrota šo rezonanšu atkarība no ārējā magnētiskā lauka, vides temperatūras un lāzera stara intensitātes. Atklāti un izpētīti jauni efekti – atomu leņķiskā momenta telpiskā sadalījuma simetrijas maiņa atomiem ar supersikstruktūru mijiedarbojoties ar intensīvu lāzera starojumu magnētiskajā laukā. Piedāvātas metodes šo rezonanšu izmantošanas vāju magnētisko lauku mērīšanā, tai skaitā magnetometros, kas attālināti atrodas zem ūdens. Vāja magnētiskā lauka mērīšanas metodes pielieto drošības pasākumos paaugstinātas bīstamības objektos.

2. Izstrādāta jauna iespēja precizēt astronomisko objektu sastāvu un hronoloģiju

Akadēmiķis R. Ferbers, *Dr.habil.phys.* M. Tamanis, *Mg. A.* Krūziņš, *Dr.phys.* D. Docenko

Latvijas Universitātes Lāzeru centrs un Astronomijas institūts sadarbībā ar Berlīnes Tehnikas un ekonomikas augstskolu un Stambulas Universitāti

Darbu cikls ar astrofizikas nozīmi, detalizēti izpētīta pārejas grupu elementu enerģētiskā struktūra, kas ļauj modelēt astrofizikā iegūtos spektrus un būtiski uzlabot elementu izplatības zvaigžņu un galaktikas sastāvā noteikšanu un precizēt astronomisko objektu hronoloģiju.

3. Atklātas oriģinālas selēnu saturošas pretvēža zāļu kandidātvielas

LZA korespondētājloceklis P. Arsenjans, *Dr.biol.* I. Šestakova, *Dr.chem.* I. Domračova, *Mg. E.* Paegle, *Mg. J.* Vasiļeva
Latvijas Organiskās sintēzes institūts (LOSI)

Atklātas vairākas maztoksisku selēnorganisku vielu grupas, kuru pārstāvji *in vivo* modeļos nomāc audzēja attīstību līdz pat 100%. Selēnu saturošu selektīvu estrogēna receptoru modulatoru rindā labākā kandidātviena par vairāk nekā 80% samazina metastāžu veidošanos krūts vēža gadījumā. Viens no iespējamiem darbības skaidrojumiem ir saistīts ar apoptozes indukciju audzēju šūnā, kā arī ar ekstremāli aktīvu skābekļa formu līmeņa samazināšanu šūnās. Izstrādātas efektīvas sintēzes metodes šo selēnorganisko savienojumu iegūšanai no komerciāli pieejamām izejvielām. Aprakstītā pētījumu cikla rezultāti ne tikai paver iespējas perspektīvā kandidātsavienojumu tālākai attīstīšanai, bet ir uzskatāmi par pamatu jauna tipa pretvēža preparātu pētniecībai kopumā.

4. Veikts pētījums par līdz šim pilnīgi neapzinātu Latvijas kultūras mantojuma vērtību – unikālo jūgendstila arhitektūru Liepājā

"Liepāja: Jūgendstila arhitektūra = Liepāja: Art Nouveau Architecture", Liepāja: Liepājas pilsētas dome, 2015, 376 lpp.,

ISBN 978-9934-14-464-6 (latviešu un angļu valodā), autors: akadēmiķis Jānis Krastiņš

Grāmata ir plašs un izsmelošs vēstījums par nozīmīgu, bet līdz šim pilnīgi neapzinātu Latvijas kultūras mantojuma vērtību – unikālo jūgendstila arhitektūru Liepājā. Veiktais pētījums devis iespēju uzrakstīt Liepājas pilsētbūvnieciskās attīstības vēsturi, noskaidrot daudz iepriekš nezināmu arhitektu radošo mantojumu un apzināt vismaz 120 Liepājas ēku arhitektonisko un kultūrvēsturisko vērtību, kā arī Liepājas jūgendstila vietu pasaules kultūras vērtību uzkrājuma.

5. Pētījums par angļu dzejnieka un dramaturga Viljama Šekspīra daiļradi un viņa darbu interpretācijām teātri, sākot no 16. gs. angļu teātra pieredzes līdz Baltijas mūsdienu režisoru interpretācijām

Monogrāfija: "Šekspīrs. Ar Baltijas akcentu", Rīga: LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts, 2015, 639. lpp., autors: *Dr.art.* Guna Zeltiņa

Balstoties uz arhīvu studijām, tostarp arī Šekspīra dzimtas vietas fonda bibliotēkā Stretfordā pie Eivonas un Šekspīra Globa teātra bibliotēkā Londonā, kā arī jaunākajiem šekspirologu pētījumiem, autore piedāvā savu versiju par Šekspīra dzīvi un personību, ieskatu viņa darbu kanonā un šo darbu likteņos dažādu valstu teātra kultūrās.

Lietišķā zinātne

6. Izstrādāta jauna magnetrona izsmidzināšanas tehnoloģija un izveidota daudzfunkcionāla iekārta caurspīdīgu vadošu pārklājumu iegūšanai

Akadēmiķis J. Purāns, *Mg. M.* Zubkins, *Mg. A.* Beļajevs, *Mg. A.* Anzenovs

Latvijas Universitātes Cietvielu fizikas institūts (LU CFI) sadarbībā ar AS "Sidrabe"

Izmantojot izstrādāto tehnoloģiju, izgatavoti un izpētīti inovatīvi caurspīdīgi vadošie pārklājumi uz cinka oksīda bāzes. Pētījumu praktiskais aspekts ir alternatīvas meklējumi dārgajiem indija-alvas oksīda pārklājumiem. Tehnisko risinājumu kā efektīvu un ekonomiski izdevīgu funkcionālo tehnoloģisko mezglu būs iespējams izmantot vakuuma pārklājumu iekārtās inovatīvos ražošanas uzņēmumos dažādu materiālu pārklājumu jomā. Kopīgo projektu rezultātā iegūtie zinātniskie rezultāti ir padziļinājuši vakuuma izsmidzināšanas, tai skaitā augsti jonizētas plazmas impulsa izsmidzināšanas procesu fundamentālo izpratni.

7. Ļaundabīgo audzēju profilakses un skrīninga pētījumi Latvijā

LZA korespondētājloceklis M. Leja, A. Rūdule, *Dr.sc.ing.* S. Paršutins, *Dr.sc.ing.* I. Poļaka, dr. D. Šantare, dr. P. Kriķe, dr. D. Rudzīte, *Dr.med.* S. Isajevs, *Dr.med.* I. Liepniece-Karele, dr. I. Kikuste, dr. A. Vanags, dr. J. Atstupens

Latvijas Universitātes Medicīnas fakultāte, Rīgas Austrumu klīniskā universitātes slimnīca, Greimošanas slimību centrs "GASTRO"

Turpinājums – 2.lpp.

Sveicam jubilārus!

1.janvārī – LZA goda doktoru **Romanu LĀCI**
4.janvārī – LZA goda doktoru **Ēvaldu VĒCIŅU**
9.janvārī – LZA korespondētājloceklis **Ringoldu BALODI**
11.janvārī – LZA īsteno loceklis **Mārci AUZIŅU**
11.janvārī – LZA goda loceklis **Andri KRONBERGU**
12.janvārī – LZA goda loceklis **Raimonu PAULU**
19.janvārī – LZA īsteno loceklis **Jāni Gunti BĒRZIŅU**
21.janvārī – LZA goda doktori **Larisu BAUMANI**
23.janvārī – LZA īsteno loceklis **Ivaru TĀLI**
28.janvārī – LZA ārzemju loceklis **Georgu Paulu KREIŠMANI**
31.janvārī – LZA ārzemju loceklis **Edvinu VEDĒJU**
Ad multos annos!

Latvijas Zinātņu akadēmija

Starptautiska zinātniska konference Barikādes: civilā pretestība prettautiskai varai un tās mācības sakarā ar 1991. gada janvāra barikāžu 25. gadadienu

2016. gada 15. janvāris
Rīga, Latvijas Zinātņu akadēmijas Portretu zāle

09:30 – 10:00 Reģistrācija
10:00 – 11:15 Konferences atklāšana
Latvijas Zinātņu akadēmijas prezidenta **Ojāra Spāriša** uzruna

Valsts himna
Rīgas Pedagoģijas un izglītības vadības akadēmijas sieviešu kora "Balta" muzikāls sveiciens (diriģente Māra Marnauza)
Valsts prezidenta **Raimonda Vējoņa** uzruna
Lietuvas vēstnieka Latvijā **Ričarda Deguša** uzruna
Igaunijas vēstnieka Latvijā **Tenisa Nirka** uzruna
Rīgas Videocentra bijušā direktora **Jāņa Zepa** uzruna
Rīgas Videocentra 1991. gada janvārī veidotās dokumentālās filmas "Barikāde" pirmizrāde
11:15 – 12:00 Pamatziņojums. Barikādes Latvijā Eiropas kontekstā.

Marks R. Beisingers (ASV)

12:00 – 12:30 Barikādēm veltītu fotoizstāžu atklāšana: "Janvāra barikādes Latvijā". Fotografijas no Kara muzeja un 1991. gada barikāžu muzeja fondiem, izstādes veidotāja levas Lapīņa

"Izšķirošais 1991. gada janvāris". Joza Kazlauskas fotogrāfiju izstāde, veltīta Brīvības aizstāvju dienai, sadarbībā ar Lietuvas Republikas vēstniecību Latvijas Republikā

Kafijas pauze

12:30 – 15:00 Latvijas Republikas Augstākās padomes bijušā priekšsēdētāja pirmā vietnieka un Latvijas Tautas frontes pirmā priekšsēdētāja **Daiņa Ivāna** uzruna

Jauno pētnieku vērtējums barikāžu laikam:
1. Barikāžu loma vēsturē. **Edgars Engizers**
2. Brīvprātīgo vienības barikādēs. **Kaspars Zaltāns**
3. Starptautiskā reakcija uz 1991. gada janvāra notikumiem Baltijā. **Una Bergmane**

4. Trimdas atbalsts barikāžu aizstāvjiem. **Kristīne Beķere**
5. 1991. gada janvāra barikāžu sociālās atmiņas un kome-morācijas diskursi Latvijas medijos. **Laura Ardava**

6. Nodrošināt neatkarību, piedzīvot konkurenci un veidot nākotni: Lietuvas politiskā vide pirms 1991. gada janvāra notikumiem. **Viļus Ivanauskis**

7. Igaunijas ārpolitikas stratēģijas un vīzijas 1991. gada pirmajā pusē. **Kāreļs Pīrimē**

Diskusija. Vada **Edgars Engizers**

15:00 – 15:30 Kafijas pauze

15:30 – 18:00 Latvijas Tautas frontes bijušā priekšsēdētāja **Romualda Ražuka** uzruna

Barikāžu dalībnieki par barikādēm.
Barikāžu nozīme Latvijas un Eiropas vēsturē: vērtējums 25 gadus pēc barikādēm. Diskusija. Vada **Tālavas Jundzijs**

Diskusijā piedalās:

– **Pāvils Brūveris**

– **Maija Kūle**

– **Aleksandrs Mirļins**

– **Zbignevs Stankevičs**

– **Jānis Stradiņš**

– **Renārs Zaļais**

18:00 – 20:00 Pieņemšana par godu barikāžu un konferences dalībniekiem

2015

2015

2015

Latvijas zinātnes levērojamākie sasniegumi 2015.gadā

Turpinājums no 1.lpp.

Gremošanas sistēmas audzēju (kuņģa vēzis, zarnu vēzis) profilakses pētījums GISTAR* starptautiskā projekta ietvaros ir vienīgais šāda veida pētījums Eiropā. Pētījumā iekļauti 3360 iedzīvotāji Cēsīs, Alūksnē, Ludzā un Saldū. Pētījuma mērķis ir samazināt audzēju izraisīto mirstību, pārbaudot jau zināmās un meklējot jaunas iespējas. Efektīvākā kuņģa vēža profilakses metode ir baktērijas *H.pylori* izskaušana, taču ārstēšana saistāma ar blakusparādību risku. Projekta ietvaros tiek vērtēti kā sagaidāmie ieguvumi, tā arī riski. Jauno metožu starpā jāmin audzējam raksturīgo gaistošo marķieru noteikšana izelpojamajā gaisā, arī mikrofloras izpēte.

*GISTAR – study on gastrointestinal cancer prevention, by timely detecting atrophic gastritis and colon or rectal mucosa damage

8. Izstrādāti jauni katalitiski procesi biomasas konversijai degvielās

Mg. L. Apšeniece, Mg. J. Brinks, akadēmiskais V. Kampars, Mg. R. Kampare, Mg. K. Lazdovica, Mg. L. Liepiņa, Dr.chem. K. Māliņš, Mg. R. Mūrnieks, Mg. Z. Šustere

RTU Materiālzinātnes un lietišķās ķīmijas fakultātes Lietišķās ķīmijas institūts

Darbs ietver pētījumus ar mērķi uzlabot biodīzeldegvielas ražošanas procesu, izmantojot jauna tipa heterogēnos katalizatorus transesterifikācijas reakcijās, kā arī izstrādājot biodīzeldegvielas ražošanai ķīmiskās interesterifikācijas procesu. Interesanti rezultāti iegūti arī jaunu biodegvielu sintēzes metožu

izstrādē, tajā skaitā rapšu eļļas pilnā katalitiskā hidrogenēšanā un mazvērtīgas biomasas (ūdens attīrīšanas dūņu, salmu, koksnes pārstrādes atlikumu) katalitiskā pirolīzē un katalitiskā solvosasāķidrināšanā. Noskaidrotas minēto katalītisko procesu likumsakarības, kas ļauj paaugstināt to efektivitāti un nodrošināt augstāku iegūto produktu kvalitāti.

9. Izstrādātas zinātniski pamatotas ar šķiedrvielām bagātinātas graudaugu pārslas

Dr.sc.ing. I. Gedroviņa, Dr.sc.ing. S. Muižniece–Brasava, SIA "Milzu!" valdes loceklis E. Ence

Latvijas Lauksaimniecības universitātes Pārtikas tehnoloģijas fakultāte (LLU PTF)

Latvijā izstrādātas zinātniski pamatotas ar šķiedrvielām bagātinātas graudaugu pārslas. Tās izgatavotas no Latvijas reģionam tipiskajiem graudaugiem un reģistrētas ar preču zīmi "MIL-ZU!" Jauno produktu izstrādes procesā zinātnieki pārbaudīja dažādu izejvielu (graudaugu un to izstrādājumu veidu, augļu, ogu un dārzeņu produktu veidu, kā arī dažādu papildus vielu – saldienu un garšvielu) piemērotību konkrētā produkta veida izgatavošanai, tika atrasts optimālais risinājums, lai saglabātu vērtīgās uzturvielas izejvielas, izstrādāta tehnoloģija, atrasti tehnoloģiskie risinājumi, lai no izeļētājām izejvielām izgatavotu produktu ar augstiem kvalitatīvajiem rādītājiem.

10. Izstrādāts inovatīvs process kurināmo granulu ieguvei ar uzlabotām īpašībām

Mg. A. Aršāņica, Mg. J. Akišins, Dr.habil.chem. G. Teliševa, Dr.habil.chem. T. Dižbite, Mg. V.Solodovņiks

Latvijas Valsts Koksnes ķīmijas institūts

Izveidots inovatīvs process, kas ietver sevī augu biomasas granulu pirmsapstrādi mikroviļņu laukā un turpmāku to virsmas modificēšanu ar dabiskās izcelsmes atstrādātām eļļām (pārtikas eļļas) vai ar atstrādātiem naftas produktiem, tādējādi būtiski palielinot granulētās augu biomasas vērtību kā kurināmam, uzlabojot arī citu patēriņu raksturlielumus.

11. Pētīti teorētiskie un praktiskie ģeogrāfiskās izcelsmes norāžu aspekti Eiropas tiesību kontekstā

Monogrāfija: EU Law on Indications of Geographical Origin. Theory and Practice. Germany, Springer-Verlag, 2014, ISBN 3319056891, 450.lpp., autors: Dr.iur. Vadims Mantrovs

Grāmatā aplūkoti teorētiskie un praktiskie ģeogrāfiskās izcelsmes norāžu aspekti – īpaši Eiropas tiesību kontekstā. Autors izvirzījis četrus savstarpēji saistītus mērķus. Pirmkārt, izvirzīts mērķis analizēt ģeogrāfiskās izcelsmes norāžu regulējuma teorētiskos aspektus, analizējot iekļaujot norāžu vēsturisko izcelsmi, terminoloģiju, aizsardzības mehānismus. Otrkārt, grāmatā autors centies aptvert sistēmisku Eiropas Savienības tiesību analīzi ģeogrāfiskās izcelsmes norāžu kontekstā. Treškārt, aplūkota Eiropas Savienības tiesību un nacionālo tiesību savstarpējā mijiedarbība, īpaši norādot uz pretrunām un nepieciešamību regulējumu harmonizēt. Visbeidzot, autors analizē esošās likumdošanas iniciatīvas, iespējamās attīstības virzienus Eiropas Savienības ģeogrāfiskās izcelsmes norāžu regulējumā.

Aizvadīts ACADEMIA – 200 gads

Stāsta LZA Senāta priekšsēdētājs JĀNIS STRADIŅŠ

2015. gadu par *ACADEMIA* – 200 izsludināt rosināja mūsu Zinātņu akadēmija līdzīgi tam, kā 2003. gads bija veltīts valodniekam Kārlim Milenbaham, bet 2008. gads bija Letonikas gads. Šī gada galvenais mērķis bija celt Latvijas zinātnes efektivitāti un prestižu sabiedrībā un skaidrot Latvijas publikai jau pašu zinātņu akadēmijas jēdzienu – kas ir zinātņu akadēmijas, kāpēc tās pasaulē pastāv, apcerēt Latvijā pastāvošo pētniecības virzienu starptautisko vērtējumu, kas tika pabeigts 2013. gadā, un dot vērtējumu nacionālajā līmenī, kas tika izdarīts 2014. – 2015. gadā. Tāpat bija vēlme novērst pēdējos gados novērojamo Latvijas zinātnes lejupslīdi. Tas gan ir grūti definējams jautājums – vai notiek zinātnes lejupslīde vai arī tā noturas zināmā līmenī. Protams, tas vairāk ir atkarīgs no virzieniem, bet nacionālais finansējums zinātniskajai pētniecībai jebkurā gadījumā ir nepietiekams un nevar teikt, ka tas pieaugtu un Latvijas zinātniekiem tiktu radīti apstākļi tālākai attīstībai. Tādēļ viens no *ACADEMIA* – 200 mērķiem bija parādīt zinātnes lomu, jo Latvijas sporta un kultūras sasniegumu loma ir plaši atzīta, bet lielāko zinātnes sasniegumu loma netiek izcelta.

Latvijas Zinātņu akadēmija zinātnes augšamcelsnās gadu organizēja kopā ar Latvijas augstskolām, citām zinātniskajām institūcijām, biedrībām, bibliotēkām, muzejiem, pašvaldībām, gada pirmajā pusē izmantojot Latvijas kā Eiropas Savienības prezidējošās valsts iespējas, kā arī saistībā ar ANO pasludināto Gaismas un gaismas tehnoloģiju gadu. Jāatzīmē, ka Kurzemes literatūras un mākslas biedrība Jelgavā 1818. gadā Teodors Grothuss publicēja traktātu par gaismas un elektrības ķīmisko darbību un formulēja fotoķīmijas pamatlikumus, cenšoties zinātniski pamatot gaismas būtību un tās saistību ar elektrību.

Pamatu izsludināt *ACADEMIA* – 200 deva tas, ka pirms 200 gadiem, 1815. gadā 23. novembrī tika formāli dibināta Baltijā pirmā zinātņu akadēmija provinču līmenī – Kurzemes literatūras un mākslas biedrība, kura pastāvēja līdz 1939. gadam un savas darbības pirmajos 20–40 gados, kad to vadīja tādas ievērojamas personas kā Jelgavas ģimnāzijas matemātikas profesors Georgs Magnuss Paukers un arhivārs un muzeja dibinātājs Johans Fridrihs Reke, kad par tās locekļiem kļuva tādi zinātniskās un sabiedriskās aprindās pazīstami cilvēki kā izcilais astronoms Vilhelms Strūve, embrioloģijas pamatlicējs Karls Bērs, Teodors Grothuss. goda biedrs pasaules apceļotājs Johans (Ivans) Krūzenšterns, kad biedrības gadagrāmatā tika publicētas slavenā vācu matemātiķa Kārļa Fridriha Gausa vēstules Paukeram. Kurzemes literatūras un mākslas biedrība bija viena no izšķirīgajām institūcijām, kas pēc dzimtbūšanas atcelšanas Kurzēmē, Vidzemē un Igaunijā iestājās par mazo, apspiesto tautu tiesībām uz izglītību, literatūru un terminoloģiju šo tautu valodās. Tiesa, vēlākajos gados biedrība vairāk kļuva par Kurzemes muižnieku un ierēdņu institūciju, kas stipri novērsās no latviešiem (atskaitot biedrības goda biedru Au-

gustu Bilenšteinu, kas bija izcilākais latviešu etnoloģijas, valodas, folkloras pētnieks).

Latvijas Zinātņu akadēmija nav tieša Kurzemes literatūras un mākslas biedrības pēctece, bet par savu idejisko priekštecī to var uzskatīt, tādēļ biedrības dibināšanas gads 1815 ir izņemts mūsu karogā un Kurzemes literatūras un mākslas literatūras 200. gada diena, līdzīgi Raiņa un Aspazijas 150. dzimšanas dienai, tika iekļauta UNESCO vēsturisko atceru sarakstā.

Kā Latvijas Zinātņu akadēmija ir pavadījusi 2015. gadu? Tā kā augstākā zinātniskā institūcija jūnijā piedalījās starptautiskajā Baltijas jūras zinātnes kongresā un Eiropas NanoForumā (tos organizēja Hidroekoloģijas institūts un Latvijas Universitāte kopā ar Somijas firmu *Spinverse*). Konferenci "*Drug Discovery*" augstā organizēja Kurzemes sintēzes institūts un tā bija veltīta izcilā zinātnes organizētāja Solomona Hillera simtgadei un 50 gadiem, kopš Rīgā angļu un krievu valodā iznāk žurnāls "Heterociklisko savienojumu ķīmija" un reģistrēts pretvēža preparāts ftorafurs.

Šajos lielajos pasākumos aktīvi piedalījās Zinātņu akadēmijas biedri, taču pašas akadēmijas organizētie pasākumi bija XIV Baltijas intelektuālās sadarbības konference aprīlī Rīgā un Jelgavā ar Igaunijas, Lietuvas un Somijas Zinātņu akadēmiju līdzdalību, kurā bija izaicināti viesi arī no Norvēģijas, Polijas un Vācijas. Šīs konferences temats bija "Zinātņu akadēmijas pētniecībai un inovācijai; pagātne un tagadne". Konferences otrā diena noritēja Jelgavā un kļuva par īstiem svētkiem jelgavniekiem – ar piemiņas plāksnes Kurzemes literatūras un mākslas biedrībai atklāšanu pie Jelgavas muzeja, bijušās *Academia Petrina* ēkas, mākslinieces Elitas Viliāmas darinātās Kurzemes literatūras un mākslas biedrības jubilejas pastmarkas atklāšanu. Pastmarkā attēlota biedrības emblēma un izcilu biedrības locekļu portreti – Karamzins, Grindelis, Merķelis, Parrots, Reke, Strūve, Bilenšteins u.c. Pastmarka tūdaļ kļuva par retumu.

Raiņa 150. jubilejai veltītais Letonikas VI kongress notika septembrī Rīgā ar izbraukuma sēdi Jūrmalā. Kongresa pirmajā dienā tika nolasīti referāti par mazāk zināmām Raiņa darbības jomām, kā piemēram, par Raiņa sabiedrisko darbību, attiecībām ar Pēteri Stučku, Nobela prēmiju u.c. Ir liels prieks, ka ar Kultūrkapitāla fonda atbalstu pērnā gada pēdējā darba dienā no tipogrāfijas saņēmām "Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstu" jaunāko numuru, kurā var iepazīties ar Letonikas VI kongresa materiāliem, kas veltīti Rainim un Aspazijai.

Oktobra pirmajās dienās Rīgā un Jelgavā notika 27. Baltijas zinātņu vēstures konference "Zinātniskās biedrības, zinātņu akadēmijas, akadēmiskā sabiedrība Baltijā", kas bija apvienota ar LZA un Eiropas Zinātņu un mākslu akadēmijas kopējo sesiju, kurā piedalījās EZMA presidents Felikss Ungers un aptuveni desmit šīs akadēmijas locekļi no Latvijas. Jāteic, ka zinātnes vēsturnieki no 11 valstīm neko tādu nebija redzējuši. Felikss Ungers pasniedza viņa

vārdā nosauktās *Felix* balvas jaunajam zinātniecēm LLU asociētajai profesorei Daigai Zigmundei par Latvijas kultūrainavas zinātniskajiem pētījumiem un sadarbības projektiem Eiropā un gados visjaunākajai zinātņu vēstures doktorei Ievai Libietei par beļģu anatomam Vežālijam veltītām izstādēm un darbiem psihiatrijas, tostarp arī Jelgavas psihiatriskās slimnīcas vēsturē. Viņa nolasīja ļoti interesantu referātu par Kurzemes pēdējā hercoga Pētera slimību un ārstniecības metodēm. (Lielā *Felix* balva LZA goda loceklim Imantam Lancmanim tika pasniegta LZA Rudens pilnsapulcē 2015. gada 26. novembrī – red.) Konferences plenārsēdē Latvijas zinātņu vēstures asociācijas goda biedra diplomu pasniedza LZA ārzmju loceklim Anto Leikolam no Somijas, kurš, starp citu, kā tuvākais Jaņa Rozentāla ģimenes loceklis (viņa vecmāte ir māksliniece sievas Elījas Forselas māsa) organizē Rozentāla jubilejas svinības Somijā, jo šogad aprit 100 gadi kopš mākslinieka nāves un 150 gadi kopš viņa dzimšanas. Otrs goda biedra diploms tika nosūtīts igauņu zinātnes vēsturniekam Arvo Tēringam no Tartu, kurš, būdams cilvēks ar Stivenam Hokingsam līdzīgu likteni, veicis unikālus pētījumus par 17. gadsimta zinātni Baltijā, uzrakstījis 800 lappušu biezu grāmatu par 1561.–1802.gadā Vidzemes, Kurzemes un Igaunijas studentiem ārzemēs, arī par pie mums maz pētītajiem Rīgas pilsētas stipendiātiem, kurus 17. gadsimtā sūtīja uz Vāciju mācīties par juristiem, medicīniekiem un ierēdņiem.

No gada notikumiem zinātnē gribētu pieminēt LZA goda locekļa, jurista un valodnieka Konstantina Karuļa jubileju. Viņš ir Latvijas etimoloģijas izveidotājs, viens no tiem, kurš stāvēja pie Zinātņu akadēmijas šūpuļa (šogad 14. februārī mēs atzīmēsim akadēmijas 70. jubileju), vēlāk viņu izmeta laukā, bet viņš kļuva par ievērojamu valodnieku. Izgudrotāja Valtera Capa 110. jubileja viņa vārdā nosauktā balva labākajam izgudrotājam tika pasniegta akadēmīķim Ivaram Kalviņam. Tika atzīmēti 10 gadi, kopš Strūves ģeodēziskais loks iekļauts UNESCO kultūras mantojuma sarakstā. Atzīmējām akademiķi Elmāra Grēna 80 gadu jubileju, kurā viņš prezentēja savu grāmatu par molekulārās bioloģijas pētījumiem Latvijā no pirmsākumiem – "*Ab initio*".

Vai *ACADEMIA*–200 gads savu mērķi – vairot zinātnes prestižu sabiedrībā – ir sasniedzis? Daļēji – jā, kā redzams, ir bijuši daudzi spilgti notikumi, kas paliek atmiņā. Jelgavniekiem jau nu noteikti. Diemžēl neizbēgām no morāliem un materiāliem zaudējumiem saistībā ar konfliktu par koncertzāles "Rīga" apsaimniekošanu. Taču dzīve turpinās un februārī atkal atgādināsim sabiedrībai par Latvijas Zinātņu akadēmiju tās 70 gadu garās (vai īsās) vēstures aspektā.

Valsts Zinātniskās kvalifikācijas komisijas pārskats par darbu 2015. gadā

VZK komisija 2015. gadā izskatīja 276 promocijas darbus, akceptēja 274, 4 darbi šobrīd ir atgriezti promocijas padomēm komisijas recenzenta atzīmēto trūkumu novēršanai un tiks skatīti atkārtoti. No akceptētajiem darbiem gada laikā 8 darbi tika atļikti un skatīti atkārtoti pēc komisijas rekomendēto labojumu izdarīšanas, 53 darbi tika atgriezti promocijas padomēm ar lēmumu "var aizstāvēt pēc recenzijā minēto trūkumu novēršanas". 2014. gadā komisija izskatīja 270 promocijas darbus. 2015. gadā izskatīto promocijas darbu skaits salīdzinājumā ar 2014. gadu ir palielinājies par 1,02 %.

2015. gadā izskatītie promocijas darbi pa specialitātēm ie-

dalās šādi (iekavās 2014. gadā izskatīto darbu skaits): arhitektūra – 2 (4), bioloģija – 15 (12), būvzinātne – 3 (3), datorzinātne – 5 (5), ekonomika – 6 (19), vadībzinātne – 22 (18), elektronika un telekomunikācijas – 3 (5), enerģētika 5 (10), elektrotehnika – 4 (4), farmācija – 3 (3), filozofija 5 (3), fizika – 17 (6), ģeogrāfija – 3 (4), informācijas tehnoloģijas 11 (9), juridiskā zinātne – 13 (8), komunikāciju zinātne 7 (7), ķīmija un ķīmijas inženierzinātnes – 18 (11), lauksaimniecības zinātne – 3 (7), literatūrzinātne – 2 (9), folkloristika 1, materiālzinātne – 8 (6), mākslas zinātne – 17 (7), matemātika – 2 (6), medicīna 20 (27), mehānika 4 (2), mašīnzinātne – 5 (1), mežzinātne – 1 (2), pārtikas zinātne – 4 (5),

pedagoģija – 24 (18), psiholoģija – 4 (9), socioloģija un politikas zinātne – 8 (9), teoloģija – 1 (3), transports un satiksme – 6 (5), valodniecība – 10 (8), veterinārmedicīna – (1), vēsture – 1 (5), vides zinātne 8 (9).

Promocijas darbi pa augstskolām iedalās šādi: LU – 126 (109), RTU – 56 (52), LLU – 15 (34), RSU – 25 (29), DU – 12 (18), RPIVA – 8 (5), Liepājas PU – 4 (3), Latvijas Sporta pedagoģijas akadēmija – 3 (1), Latvijas Mūzikas akadēmija 5 (5), BA "Turība" 3 (3), RISEBA – 1 (5), Latvijas Kultūras akadēmija 4 (2), TSI – 6 (4).

Juris Ekmanis, VZK komisijas priekšsēdētājs

2015

2015

2015

Irbenes radioteleskopu darbība atjaunota

Ventspils Augstskolas Inženierzinātņu institūta "Ventspils Starptautiskais radioastronomijas centrs" (VSRC) abu galveno radioteleskopu 32 m un 16 m diametra antenas 2014. gada novembrī tika noceltas renovācijai. Lielās 32 m paraboliskās antenas inženier tehniskā kontrole un remonts uz zemes tika veikti pusgada garumā, rūpīgi pārbaudot, metinot un nomainot apmēram 20 tūkstošus savienojošo konstrukciju detaļu. Beigās tā tika nokrāsota speciālā no ASV atvestā baltā noturīgā krāsā, kura uzlabo radioviļņu atstarošanās koeficientu. Visi montāžas un elektrotehniskie darbi tika veikti sadarbībā ar Vācijas inženieriem. Projekta gaitā atklājās neparedzēti defekti, tika atrasts trūkstošais papildu finansējums un darbi sekmīgi paveikti.

2015. gada 10. jūnija dienā labvēlīgos saulainos laikapstākļos 32 m antena tika pacelta savā sākotnējā vietā atbalsta tornī. Līdzīgi kā šķīvja nocelšana, arī pacelšana ilga apmēram pusstundu, kad ar milimetru precizitāti, sakrītot attiecīgajām stiprinājuma skrūvju vietām, 60 tonnu smagais tērauda karkass un alumīnija plāksņu šķīvī ar vienu no pasaulē lielākajiem celtniem tika novietots vajadzīgajā stāvoklī un nostiprināts. Šajā brīdī Irbenes galvenais radioteleskops RT-32 atkal atguva savu vedololu, bet galvenie darbi bija vēl priekšā.

Intensīva antenas modernizācija turpinājās visu vasaru. Tika pilnībā nomainīti dzenošie motori un elektrotehniskā vadības sistēma. Pārbūvēta tika arī radioviļņu uztverošā daļa, kas tagad ir aprīkota ar kriogēniski dzesējamu uztvērēju. Tas ļoti būtiski samazinās datu trokšņu līmeni astronomisko novērojumu laikā.

Modernizācijas projekta ietvaros pilnībā atjaunots tika arī Irbenes 16 m teleskops, kam tika nomainīti motori, vadības un uztverošā sistēma. Vēl vairāk, RT-16 ieguva pilnībā jaunu antenas šķīvī. Tika pieņemts lēmums, ka izdevīgāk ir to veidot no jauna, aizstājot tērauda konstrukciju ar oglekļa šķiedras materiālu. Tagad antenas virsma svāra ziņā ir kļuvusi daudz vieglāka un spoguļa atstarojošo viļņu ziņā – precīzāka.

Augustā Ventspils Augstskolā tika organizēta ikgadējā jauno Eiropas radioastronomu sanāksme YERAC-2015, kuras izskaņā notika svinīga radioteleskopa RT-32 darbības atjaunošanas ceremonija, tādēļ 2015. gada 21. augusta pēcpusdienu var uzskatīt par oficiālo RT-32 radioteleskopa atklāšanu, kad publiski tika demonstrētas tā uzvadišanas ātruma iespējas.

Attēlā: atjaunotais Irbenes radioteleskops RT-32 kustībā 2015. gada augustā
Pēc "Zvaigžņotā Debess", 2015/2016 ziema

Rīgas Brāļu kapiem – 100

Jebkurš rīdzinieks, aicināts nosaukt trīs pazīstamākos Rīgas objektus, obligāti sāks ar Brīvības pieminekli, kam seko Brāļu kapi. Abi izcilie tēlnieki Kārļa Zāles darbi. Šogad abi ir jubilāri. Brīvības piemineklim – 80, bet Rīgas Brāļu kapiem – visi 100. Ne jau pašam Brāļu kapu ansamblim – vienreizējam arhitektūras, tēlniecības un ainavu arhitektūras kompleksam, kuru mēs cienām un mīlam, apmeklējam svētku reizēs un rādām ciemiņiem, bet kritušo varoņu – zināmo un nezināmo – mūžīgās piemiņas aizsākumam, kuru skaitām no pirmo trīs 1915. gadā kritušo latviešu strēlnieku – Timma, Gavēna un Stūres – mirstīgo atlieku svinīgās izvadišanas no Rīgas Latviešu biedrības nama cauri visai Rīgai uz jaunierādīto vietu līdzās Meža kapiem 1915. gada 28. oktobrī.

Lai atsaucam atmiņā senos notikumus. Ritēja 1. pasaules karš. 1915. gada 19. jūlijā (1. augustā) cariskās Krievijas armijas ziemeļrietumu frontes virspavēlnieks ģenerālis M. Aleksejevs izdeva pavēli formēt nacionālos bataljonus. Tika publicēts dzejnieka Kārļa Skalbes sarakstīts uzsaukums "Pulcējieties zem latviešu karogiem!". Iestāties bataljonos varēja brīvprātīgi no 17 gadu vecuma, kas vēl nebija mobilizēti vai arī dienēja citās karaspēka daļās. Līdz 1915. gada beigām tika sformēti 8 bataljoni: Daugavgrīvas, Rīgas, Kurzemes, Vidzemes, Zemgales, Tukuma, Bauskas un Valmieras bataljoni, Tērbatas (Tartu) rezerves bataljons. 1915. gada oktobrī, lai apturētu vāciešu uzbrukumu pie Rīgas, uz fronti sūtīja nesen izveidotos, nepietiekami apgādātos un apmācītos latviešu strēlnieku bataljonus. Savā pirmajā kaujā devās Daugavgrīvas bataljons, kurā vairākums bija 17 – 18 gadus veci strādnieku puīši. Trīs no viņiem pirmā kauja bija arī pēdējā. Un pēdējā atdusa – vietā, kur drīz vien viņiem piepulcējās simti citu un pēc gadiem pacēlās majestātiskais Rīgas Brāļu kapu ansamblis.

Rīgas Brāļu kapu simtgade, kuru atzīmēja no 15. oktobra (pēc vecā stila) līdz 28. oktobrim (pēc jaunā stila), kulmināciju piedzīvoja dienā, kura bija ne tikai svinīga, bet arī simboliska – šī gada 28. oktobrī Rīgas Brāļu kapos ar militāru godu tika apbedīts 3. Kurzemes latviešu strēlnieku pulka jefreitors Andrejs Kurpnieks, kura mirstīgās atliekas apmēram pirms gada atrada Tīrelpurvā netālu no Latvijas Kara muzeja filiāles "Ziemassvētku kauju muzejs "Mangalī"". Viņu identificēja pēc klātesošā apbalvojuma – Krievijas impērijas Sv. Jura krusta 4. šķirsa. Tuvaikas ziņas tika meklētas Latvijas un Krievijas Federācijas arhīvos, un šodien mēs zinām, ka Andrejs Kurpnieks dzimis 1890. gada 9. oktobrī Kurzemes guberņas Grobiņas apriņķa Vērgales pagastā, beidzis pagasta skolu un pirms 1. pasaules kara dzīvojis Liepājā, kur strādājis par ratnieku. 1915. gadā iestājies Krievijas impērijas armijā kā brīvprātīgais, bet 1916. gadā pēc personīga lūguma pārcelts uz 3. Kurzemes latviešu strēlnieku bataljonu (vēlāk pulku), kur dienējis izlūkkomandā. Par kaujām Nāves salā (1916. gada vasarā) apbalvots ar Sv. Jura krusta 4. šķiru un viņam piešķirta jefreitora dienesta pakāpe. Piedalījies 1916./1917. gada mīļā notikušajās Ziemassvētku kaujās un kritis 1917. gada janvārī. Tā kā Andreja Kurpnieka mirstīgās atliekas atrada vietā, kur 5. janvārī notika 3. Kurzemes latviešu strēlnieku pulka 1. bataljona uzbrukums Vācijas armijas pozīcijām, tad 5. janvārī var pieņemt par viņa nāves datumu.

Par savu varonību Andrejs Kurpnieks pēc nāves ticis apbalvots ar Sv. Jura krusta 3. šķiru un tagad, gandrīz pēc 100 gadiem, ar militāru godu guldīts Rīgas Brāļu kapos vienā rindā ar pirmajiem kritušajiem. Apbedīts, nevis pārāpbedīts.

Par plašo Rīgas Brāļu kapu 100 jubilejas pasākumu klāstu stāsta Rīgas Pieminekļu aģentūras direktors, Latvijas Zinātņu akadēmijas goda loceklis GUNTIS GAILĪTIS.

Rīgas Brāļu kapus mēs parasti identificējam ar grandiozajiem ieejas vārtiem, mūžīgo uguni uz svētku terases, striktajam apbedījumu rindām un Māti Latviju, kura sēro par saviem kritušajiem dēliem. Jūs esat atkāpušies tālāk senatnē.

Jā, mēs vadijamies pēc pirmajiem apbedījumiem, kad Timma, Gavēna un Stūres mirstīgās atliekas no frontes tika pārvestas uz Latviešu Biedrības namu, kur toreiz bija kara hospitālis. Viņi tika ietērpti, iezārkoti un uz trim katafalkiem ar milzu ceremoniju no Rīgas Latviešu biedrības cauri Rīgai vesti uz prieku mežīņu, ko karavīru organizācija bija izcīnījusi karavīru kapsētas ierīkošanai. Tur bija tikai mežs un kāpa.

Turpinājums – 4.lpp.

Auglīkopības zinātniekiem – jaunas laboratorijas

Ir noslēdzies četru gadu (01.01.2012.– 15.12.2015.) projekts "Mūsdienīgas zinātnes materiāltehniskās bāzes pilnveide lauksaimniecības resursu izmantošanas un pārtikas valsts nozīmes pētniecības centra ietvaros, kas īstenots Latvijas Valsts auglīkopības institūta (LVAI) vadībā, sadarbībā ar piecām citām zinātniskajām institūcijām.

Šī projekta ietvaros LVAI īstenoja apakšprojektu "LVAI laboratorijas ēkas rekonstrukcija, renovācija t.sk. siltināšana un jauna korpusa izbūve", kas svinīgi noslēdzās š.g. 18. decembrī, piedaloties visiem LVAI darbiniekiem, Zemkopības ministram Jānim Dūklavam, valsts sekretārei Dacei Lucau, VIAA direktora vietniecei Elitai Zondakai, LZA prezidentam Ojāram Spāritim, Dobeles novada priekšsēdētājam Andrejam Spridzānam un daudziem citiem viesiem, kuri ņēmuši daļību dažādos šī projekta īstenošanas posmos.

Pēc simboliskās āboliem rotātās lentas pārgriešanas LVAI direktora p.i. Edīte Kaufmane teica paldies daudziem cilvēkiem, bet jo īpaši būvdarbu veicējiem SIA "KVINTETS M", projektētājiem: SIA "Valeinis un Stepe" un būvuzraugam SIA "RS Būvnieks", kuri darbus paveica veltīgi un īsos termiņos un ļoti labā kvalitātē.

Pēc simboliskās āboliem rotātās lentas pārgriešanas LVAI direktora p.i. Edīte Kaufmane teica paldies daudziem cilvēkiem, bet jo īpaši būvdarbu veicējiem SIA "KVINTETS M", projektētājiem: SIA "Valeinis un Stepe" un būvuzraugam SIA "RS Būvnieks", kuri darbus paveica veltīgi un īsos termiņos un ļoti labā kvalitātē.

Jaunizbūvētais laboratorijas korpus, kur tiks izvietotas molekūlārās bioloģijas, ģenētikas un augu patoloģijas laboratorijas, kā arī darba kabineti zinātniekiem, būs viens no modernākajiem lauksaimniecības/dārzkopības pētniecības laboratoriju korpusiem Baltijas valstīs ēkas funkcionalitātes un bioloģiskās drošības ziņā. Savukārt renovētajā esošajā laboratorijā ēkā būs iespējas paplašināt pētījumus augļu un dārzeņu pārstrādē, uzglabāšanā un biokīmiskajā izpētē.

Būtiski uzlabotā institūta zinātnes infrastruktūra ļaus sekmīgi turpināt uzskaitos pētījumu virzienus, kā arī attīstīt jaunus, nodrošinot efektīvu tehniskā aprikojuma un cilvēkresursu izmantošanu, tā paaugstinot nacionālo un starptautisko dārzkopības zinātnes konkurētspēju.

Tālavs Jundzis

Latvieši Argentīnā

Pagājušā gada decembrī apmeklēja Argentīnu, lai tiktos ar tur palikušajiem latviešiem un savāktu liecības par latviešu trimdas politiskajām aktivitātēm šajā valstī gados, kad Latvija bija okupēta un iekļauta Padomju Savienības sastāvā. Šis brauciens notika LZA finansētā sadarbības projekta ietvaros, kas paredz izpētīt latviešu trimdas lomu Latvijas neatkarības idejas uzturēšanā ārvalstīs un gūt jaunus apliecinājumus Latvijas valstiskajai nepārtrauktībai.

Argentīnas latvieši mani sagaidīja ar pārmērīgu un uzslavu reizē: beidzot kādu arī Latvijā interesē latviešu likteņgaitas tālajā Dienvidamerikas zemē. Kad pastāstīju par LZA pētījumu un topošo monogrāfiju, mani sarunu biedri atzina, ka esmu ieradies vismaz gadus desmit par vēlu, bet arī mierināja, ka pēc 5–6 gadiem te vispār vairs nebūtu ko darīt, jo latviešu organizācijas te vairs nepastāvēšot. Tas tiešām tā varētu būt, ņemot vērā, ka latviešu kopskaits šobrīd sarucis zem simta un daudzi no viņiem vairs nerunā latviski, bet daudz maz regulāri kopā sanāk 10 – 15 cilvēki, galvenokārt luterāņu draudzes namā Urlenghemā, kilometrus 40 no Buenosairesas. Vidējais vecums palikušajiem aktīvistiem ir 75 – 80 gadi.

Latvieši Argentīnā ieradās labākas dzīves meklējumos jau pagājušā gadsimta sākumā. 1940. gadā latviešu skaits sasniedza gandrīz 500. Jau 1929.–30. gadā izveidojās pirmās latviešu organizācijas un, kā tas latviešu sabiedrībā nereti noticis, – paralēli darbojās pat divas konkurējošas latviešu biedrības, kuras cita starpā katra atsevišķi Buenosairesā svinēja Lat-

vijas neatkarības pasludināšanas dienu – 18. novembrī.

Pēc Otrā pasaules kara laikā no 1946. līdz 1949. gadam Argentīnā ieradās vēl vismaz 650–700 latviešu, galvenokārt no bēgļu nometnēm Vācijā. Kopā ar pirmskara laikā ieceļojušajiem latviešiem to skaits sniedzās pāri tūkstošiem, taču jau piecdesmito gadu beigās un sešdesmito gadu sākumā latviešu skaits Argentīnā saruka līdz 600, jo šajā laikā daudzi latvieši pārcēlās uz ASV un Kanādu.

Līdz 1946. gada nogalei Argentīnā Latvijas Republiku pārstāvēja pilnvarotais lietvedis Pēteris Oliņš, kurš bija spiests pārcelties uz Brazīliju sakarā ar Argentīnas valdības lēmumu pārstāvniecību slēgt un atzīt Baltijas valstu iekļaušanas Padomju Savienības sastāvā tiesiskumu. Līdzīgu lēmumu pieņēma arī Brazīlija, bet krievu vēlāk – 1961. gadā.

Latviešu sabiedrības lielākā aktivitāte Argentīnā, galvenokārt Buenosairesā un tās priekšpilsētās, bija pirmajos desmit gados pēc Otrā pasaules kara latviešu bēgļu ierašanās. 1948. gadā atjaunoja jau pirms kara dibināto "Latvju savienību Argentīnā", kurā iesaistījās ap 260 biedru. Šī apvienība kļuva par latviešu kultūras centru, darbojās korī, deju kolektīvi, baleta grupa un latviešu skoliņa. Tika izdots žurnāls "Latvija". Ģeofizikis, Buenosairesas universitātes profesors Leonīds Slaučītājs komponēja mūziku latviešu baletam "Sarkanā roze" un šī izrāde tika uzvesta ne tikai latviešu sabiedrībai, bet arī uz daudzām argentīniešu skatuvenām. No 1949. līdz 1954. gadam pie Latvju Savienības

Argentīnā darbojās arī Akadēmiskā sekcija, kura apvienoja 80 latviešus ar augstāko vai nepabeigtu augstāko izglītību. Sekcijas biedri piedāvāja dažāda satura zinātniskus priekšlasījumus, regulāri atzīmēja Latvijas Universitātes dibināšanas gadadienas.

Latvju Savienība Argentīnā regulāri svinēja Latvijas valsts dibināšanas svētkus, pieaicinot gan Lietuvas un Igaunijas biedrību pārstāvjus, gan ietekmīgus argentīniešus. Pieminot padomju deportāciju upurus, regulāri tika sarīkoti piemiņas pasākumi, demonstrācijas un mitiņi Buenosairesā, t.sk. publiskās vietās.

1956. gada 4. aprīlī LSA nosūtīja memorandu jaunajai Argentīnas valdībai, lūdzot pārskatīt un anulēt iepriekšējās valdības lēmumu par Baltijas valstu iekļaušanas Padomju Savienībā atzīšanu. Dīemžēl arī jaunā valdība nevēlējās pasliktināt attiecības ar Padomju Savienību un nemainīja nostāju Baltijas jautājumā.

Kopš sešdesmitajiem gadiem latviešu aktivitāte, īpaši politiskajā jomā, bija niecīga. To noteica gan sarukušais latviešu skaits, gan Argentīnas politiku neieinteresētība pievērsties baltiešiem un dažādie demokrātijas ierobežojumi dažādos laika posmos Argentīnā. Faktiski situāciju neizdevās būtiski mainīt arī ar Dienvidamerikas Latviešu apvienības un tās Argentīnas nodaļas izveidošanu 1978. gada 5. novembrī. Nodaļas darbā iesaistījās vien 24 personas. Arī vētrinie Atmodas un neatkarības atjaunošanas notikumi Latvijā gan vairoja Argentīnas latviešu patriotismu, taču nenoveda pie kādām plašākām politiskām akcijām. Fakts, ka Argentīna viena no pirmajām pasaulē jau 1991. gada 25. augustā atzina Baltijas valstu neatkarību, ir apsveicams, bet pašu baltiešu nopelni tur nav īpaši liels.

Turpinājums – 4.lpp.

Latvieši Argentīnā

Turpinājums no 3.lpp.

Viesojoties pie Argentīnas latviešiem, bija ārkārtīgi vērtīgi uzklaut viņu atmiņas un vērtējums par aizvadītajiem laikiem. Tomēr atmiņas sākušas izbālet, aizmirsušies fakti un sajukuši gadi un notikumi. Arī dokumentus vairs glabā vien dažādi no palikušajiem latviešiem. Daudzas kopijas un daži oriģināli no tiem, kā arī fotogrāfijas, tagad nokļuvuši mūsu pētnieku rīcībā. Esmu arī atvedis žurnāla "Vēsts" 1983.–1991. gada pilnu komplektu. Tas ir vienīgais izdevums, kas informē par latviešu aktivitātēm Argentīnā šajā periodā.

Daudzus faktus un notikumus vairs nebūtu iespējams restaurēt, ja vien 2001. gadā Buenosairesas latvieši paši nebūtu uzrakstījuši un publicējuši ar daudzām fotogrāfijām grāmatu "Latvieši Argentīnā, Čīlē un Urugvajā". Man bija garas sarunas un domu apmaiņa ar vienu no šīs grāmatas autoriem Ilgvaru Ozolu, kurš varēja papildus jau uzrakstītajam sniegt arī citus materiālus un paskaidrojumus. Man bija paties gods Ilgvaram Ozolam pasniegt LZA prezidenta Ojāra Spāriša atzinības rakstu par Argentīnas latviešu vēstures izpēti, saglabāšanu un publikošanu (attēlā). Tas notika Ziemassvētku sarīkojumā latviešu Draudzes namā, kur man bija dots vārds plašākam referātam par Latviju un tās zinātnieku darbību. Pasākums pulcēja 30 dalībniekus un manu runu sinhroni tulkoja arī spāniski.

Argentīnā iegūtie materiāli tiks izmantoti divās topošajās monogrāfijās un dokumentu krājumā par latviešu trimdas politiskajām aktivitātēm (1945 – 1991). Latvijas vēsture būtu nepilnīga bez latviešu trimdas izpēti un atspoguļojuma.

Rīgas Brāļu kapiem – 100

Turpinājums no 3.lpp.

Karš turpinājās, kritušo bija arvien vairāk. Pēc ilgās karošanas beigām un Bermonta padzišanas radās ideja par karavīru piemiņas iemūžināšanu. Kā gadu gaitā tika uzturēta kritušo karavīru piemiņas uzturēšana, varēja aplūkot Sv. Pētera baznīcā fotoizstādē "Rīgas Brāļu kapiem 100. Pagātne un šodiena", kuru atklāja 22.oktobrī. Tajā bija redzami dažādi publiski pasākumi, kādi notikuši Rīgas Brāļu kapos, sākot ar pamatākmens likšanu. Tur dažādos pasākumos redzami visi mūsu prezidenti, arī padomju laika aktivitātes – mūžīgās uguns lāpas atvešana no Leningradas Marsa laukuma un partijas ģenerāļsekretāra Gorbačova kopā ar dzīvesbiedri Raisu vainaga nolikšana 1988. gadā.

Pie Rīgas Brāļu kapu simtgades kulminācijas 28. oktobrī sabiedrība tika vesta pakāpeniski. Arī izstāde Sv. Pētera baznīcā nebija vienīgā, tai bija savas, ja tā var teikt, pavadošās izstādes.

Jau 15. oktobrī Rīgas Latviešu biedrības Baltajā zālē tika atklāta mākslas vēsturnieka Edgara Dubiņa veidotā Brāļu kapu memoriāla autoram tēlniekam Kārlim Zālem veļtā fotoizstāde "Kārlis Zāle – talants vai ģēnijs?" Jāpiebilst, ka 28. oktobrī, Rīgas Brāļu kapu simtgades atceres diena, ir arī Kārļa Zāles dzimšanas diena, gan ne apaļa. Savukārt Sv. Pētera baznīcā mazajā izstādē telpā 28. oktobrī tika atklāta vēl vienam jubilāram veļtā fotoizstāde "Brīvības piemineklim 80". Abas izstādes Sv. Pētera baznīcā varēja aplūkot lielā svētku koncerta dalībnieki un klausītāji. Koncertā skanēja mūsu komponistu pirmatskaņojumi, tostarp arī ASV dzīvojošā komponista Imanta Ramiņa kantāte, kurā ieviti "Dievs, svēti Latviju!" motīvi, uzstājās viru kori, solisti, dzeju lasīja aktrise Vera Gribača-Valtere.

Lai Rīgas Brāļu kapi varētu pilnvērtīgi pildīt savu funkciju, tostarp arī kalpot patriotisku jūtu vairošanai, tiem jābūt ideālā kārtībā. Tagad, skatoties uz restaurēto gala sienu ar Māti Latviju un ģērboņiem, šķiet, ka tā bijis vienmēr. Cilvēka atmiņa ir isa un nesaglabā sienā izdrupušos robus un nelīdzeno laukuma segumu.

Var teikt, ka Rīgas Brāļu kapu restaurācija un uzturēšana kārtībā ir nebeidzams process. Faktiski ir jārunā par trim virzieniem: restaurācija, uzturēšana un labiekārtošana, kam katram ir savs finansēšanas avots. Valsts caur Valsts Kultūras pieminekļu aizsardzības inspekciju dod naudu tikai akmens materiāla restaurācijai. Šogad par to atjaunojām četras vēsturiskās akas. Rīgas pilsēta milzīgu naudu investēja varoņu terases sakārtošanā.

nā. Tā ir vieta, kur pie mūžīgās uguns notiek visi publiskie pasākumi. Katrs akmens tika pacelts, illidzināts, izlīmots. Liels darbs bija sienas savešana kārtībā visā garumā gar Varoņu ielu. Tai pirmsatmodas laikā bija noņemti visi kapara segumi, sienu vietām izbūvēti. Par padarīto ir milzīgs prieks. Un, protams, noslēdzot sienu ar Māti Latviju. Laukums tās priekšā bija bēdīgā stāvoklī, šūnakmens vietām izdrupis. Tā kā jaunu Allažu šūnakmeni dabūt vairs nav iespējams, tad ārējās teritorijas ceļu apmales aizvietojām ar citu materiālu un noņemto šūnakmeni ieklājām terasē, kas tagad ir ideāli gluda.

Šūnakmens ir ļoti skaists, bet laikam nav sevišķi izturīgs materiāls?

Rīgas Tehniskās universitātes speciālisti domā par to, kā šūnakmeni cietināt un saglabāt. Ja atgriezīties pie dažādiem finansējuma avotiem, tad viens tāds ir nevalstiskā organizācija "Rīgas Brāļu kapu un Latvijas vēsturiskā mantojuma fonds", kuru vada brigādes ģenerālis, Saeimas deputāts Juris Vectirāns. Būdamā nevalstiska organizācija, tā var vākt ziedojumus, rīkot televīzijas akcijas utt. Kad fonds griezās pie manis ar jautājumu, kur viņi varētu pielikt savus līdzekļus, es noliku priekšā veselu sarakstu, kādiem mērķiem nauda būtu nepieciešama. Viņi izvēlējās Mātes Latvijas sienu. Vēlpirms tika atjaunota centrālā daļa ar pilsētu ģērboņiem, pēc tam – labā puse. Šovasar pabeidzām kreiso pusi, kas bija ļoti sliktā stāvoklī. Visi pilsētu ģērboņi tika noņemti un restaurēti. 11. novembrī, Lāčplēša dienā, tika vākti ziedojumi Brāļu kapu lielo vārtu restaurācijai.

Vai var uzskatīt, ka galvenie restaurācijas darbi tuvojas beigām?

Sliktā stāvoklī ir centrālā kapulauka sānu sienas. Aku daļas tagad ir restaurētas, bet pārējās sienas vietām izlīdzinājušas, jo pamati nav tik dziļi, cik vajadzētu, sienas pa vidu aizbērtas ar būvgružiem un visu, kas palicis pāri. Pakāpeniski jānotiek arī plāksnes ar karavīru vārdiem, atsevišķas kāpnes. Visam jābūt gatavam līdz Latvijas simtgadei 2018.gadā. Jaunas atziņas guvām simtgades ietvaros notikušajā starptautiskajā konferencē "Rīgas Brāļu kapiem 100. Memoriāli Rīgā, Latvijā, Eiropā – problēmas un risinājumi. To uzturēšana, saglabāšana un izmantošana publiskajā pilsētvīdē. Pieredze un procesi." Konferenci rīkoja Rīgas dome, tajā pašmāju un ārzemju (Vācijas, Francijas, Norvēģijas) speciālisti stāstīja par savu pieredzi praktiski visos mūsu sarunā skartajos jautājumos. Tā bija tiešām vērtīga pieredze.

Zaiga Kipere.

Aizstāvēšana

2016. gada 12. janvārī plkst. 15.00 LU Fizikas un matemātikas fakultātē, Zeltiņu ielā 25, 233. auditorijā, LU Fizikas zinātnes nozares specializētās promocijas padomes atklātā sēdē

ARTŪRS MOZERS

aizstāvēs promocijas darbu "Rb atomu mijiedarbība ar lāzera starojumu ārējā magnētiskā lauka klātbūtnē" fizikas doktora zinātniskā grāda iegūšanai.

Recenzenti: *Dr.phys.* Jānis Alnis, LU ASI; *Dr. habil.phys.* Andris Ozols (RTU); *Dr. sc. Aaram Papoyan* (Armēnijas Nacionālā zinātņu akadēmija).

Ar promocijas darbu var iepazīties LU Zinātniskajā bibliotēkā un LU Fizikas un matemātikas fakultātē F210.telpā.

2016.gada 22. janvārī plkst. 11.00 Daugavpils Universitātes (DU) Ekonomikas nozares promocijas padomes atklātā sēdē, 320.auditorijā, Parādes ielā 1, Daugavpilī

VIKTORIJA ŠIPILOVA

aizstāvēs promocijas darbu "Strukturālās pārmaiņas apstrādes rūpniecībā un to ietekme uz ekonomikas izaugsmi", ekonomikas doktora zinātniskā grāda iegūšanai.

Oficiālie recenzenti: akadēmiķe, profesore *Dr.habil.oec.* Baiba Rivža (Latvijas Zinātņu akadēmija, Latvijas Lauksaimniecības universitāte, Latvija); profesore, *Dr.oec.* Maija Šenfelde (Rīgas Tehniskā universitāte, Latvija); profesore, *Dr.habil. Marzena Piotrowska-Trybull* (Varšavas Valsts aizsardzības universitāte, Polija).

Ar promocijas darbu un tā kopsavilkumu iespējams iepazīties DU Ekonomikas katedrā, Daugavpilī, Parādes ielā 1–331, DU Bibliotēkā Parādes ielā 1 un DU mājaslapā www.du.lv.

2016. gada 22. janvārī plkst. 15.00 LU Fizikas un matemātikas fakultātē, Zeltiņu ielā 8, 233. auditorijā, LU Fizikas zinātnes nozares specializētās promocijas padomes atklātā sēdē

RŪDOLFS LIVANOVIČS

aizstāvēs promocijas darbu "Magnētisku stīgu un to ansambļu dinamikas matemātiskā modelēšana" fizikas doktora zinātniskā grāda iegūšanai.

Recenzenti: *Dr. habil.phys.* Harijs Kalis (LU); *Dr. Damien Faivre*, (Max Planck Institute of Colloids and Interfaces); *Dr. Konstantin Kornev*, (Clemson University).

Ar promocijas darbu var iepazīties LU Zinātniskajā bibliotēkā un LU Fizikas un matemātikas fakultātē F210.telpā.

2016. gada 27.janvārī plkst. 11.00 Rīgas Pedagoģijas un izglītības vadības akadēmijā Rīgā, Imantas 7. līnijā 1, 100. auditorijā notiks RPIVA Pedagoģijas promocijas padomes atklātā sēde, kurā

INGA GAILE

aizstāvēs promocijas darbu "Mācību modelis laikmetīgās dejas programmas studentu profesionālās jaunrades veicināšanai" pedagoģijas doktora zinātniskā grāda iegūšanai augstskolas pedagoģijas apakšnozarē.

Darba recenzenti: profesore *Dr. paed.* Elita Volāne (Rīgas Pedagoģijas un izglītības vadības akadēmija); asoc. profesore *Dr. paed.* Irēna Katene (Latvijas Lauksaimniecības universitāte); profesors *Dr. phil.* Vladimirs Kinčāns (Latvijas Universitāte).

Ar promocijas darbu var iepazīties Rīgas Pedagoģijas un izglītības vadības akadēmijas bibliotēkā, Rīgā, Imantas 7.līnija 1, kā arī elektroniski RPIVA mājas lapā www.rpiva.lv

2016. gada 27.janvārī plkst. 14.00 Rīgas Pedagoģijas un izglītības vadības akadēmijā Rīgā, Imantas 7. līnijā 1, 100. auditorijā notiks RPIVA Pedagoģijas promocijas padomes atklātā sēde, kurā

SEPITA ANSARI PIR SERAEI

aizstāvēs promocijas darbu "Sociālie mediji studentu priekšstatu uzlabošanai par augstskolas reputāciju" pedagoģijas doktora zinātniskā grāda iegūšanai augstskolas pedagoģijas apakšnozarē.

Darba recenzenti: profesore *Dr. habil. paed.* Ausma Špona (Rīgas Pedagoģijas un izglītības vadības akadēmija); profesors *Dr. phil.* Ainars Dimants (Biznesa augstskola "Turība"); profesore *Dr. paed.* Zanda Rubene (Latvijas Universitāte).

Ar promocijas darbu var iepazīties Rīgas Pedagoģijas un izglītības vadības akadēmijas bibliotēkā, Rīgā, Imantas 7.līnija 1, kā arī elektroniski RPIVA mājaslapā www.rpiva.lv

2016. gada 28.janvārī plkst. 11.00 Rīgas Pedagoģijas un izglītības vadības akadēmijā Rīgā, Imantas 7. līnijā 1, 100. auditorijā notiks RPIVA Pedagoģijas promocijas padomes atklātā sēde, kurā

AIJA STUDENTE

aizstāvēs promocijas darbu "Dzīvesdarbības prasmju pilnveide vispārīglokošās internātpamatskolas pedagoģiskajā procesā" pedagoģijas doktora zinātniskā grāda iegūšanai skolas pedagoģijas apakšnozarē.

Darba recenzenti: profesore *Dr. paed.* Zenta Anspoka (Rīgas Pedagoģijas un izglītības vadības akadēmija); profesore *Dr. paed.* Baiba Briede (Latvijas Lauksaimniecības universitāte); profesore *Dr. paed.* Rudīte Andersone (Latvijas Universitāte).

Ar promocijas darbu var iepazīties Rīgas Pedagoģijas un izglītības vadības akadēmijas bibliotēkā, Rīgā, Imantas 7.līnija 1, kā arī elektroniski RPIVA mājaslapā www.rpiva.lv

2016.gada 29.janvārī plkst. 10.00 LU Vadībzinātnes un Demogrāfijas promocijas padomes atklātā sēdē Rīgā, Aspazijas bulv.5, 322.auditorijā promocijas darbu doktora zinātniskā grāda iegūšanai vadībzinātnē (*Dr. sc.administr.*) aizstāvēs

BRITTA BOLZERN-KONRAD.

Tēma – "Uzticēšanās ietekme uz darbinieku kompetenču realizēšanu uzņēmējdarbības izcilības vidē". Nozare – vadībzinātnē, apakšnozare – uzņēmējdarbības vadība.

Recenzenti: profesore *Dr.oec.* Signe Bāliņa (Latvijas Universitāte); profesore *Dr.sc.administr.* Ieva Brence (Rīgas Starptautiskā ekonomikas un biznesa administrācijas augstskola); profesore *Dr.oec.* Tatjana Tambovceva (Rīgas Tehniskā universitāte).

Ar promocijas darbu var iepazīties LU bibliotēkā Rīgā, Raiņa bulvārī 19.

2016.gada 29.janvārī plkst. 12.00 LU Vadībzinātnes un Demogrāfijas promocijas padomes atklātā sēdē Rīgā, Aspazijas bulv.5, 322.auditorijā promocijas darbu doktora zinātniskā grāda iegūšanai vadībzinātnē (*Dr. sc.administr.*) aizstāvēs

MICHAEL TRESTL.

Tēma – "Korporatīvās uzņēmējdarbības ietekme uz aviokompāniju inovācijām un uzņēmējdarbības panākumspēju". Nozare – vadībzinātnē, apakšnozare – uzņēmējdarbības vadība.

Recenzenti: profesore *Dr.oec.* Signe Bāliņa (Latvijas Universitāte); profesore *Dr.oec.* Vita Zariņa (Biznesa augstskola Turība); profesore *Dr.sc. administr.* Ieva Brence (Rīgas Starptautiskā ekonomikas un biznesa administrācijas augstskola).

Ar promocijas darbu var iepazīties LU bibliotēkā Rīgā, Raiņa bulvārī 19.

2016.gada 1.februārī plkst.14.30 Rīgas Tehniskās universitātes Informācijas tehnoloģijas nozares promocijas padomes P – 07 atklātajā sēdē Rīgā, Sētas ielā 1, 202. auditorijā

MADARA GASPAROVIČA-ASĪTE

aizstāvēs promocijas darbu "Izplūdušās klasifikācijas metodoloģija bioinformātikas datu apstrādei un analīzei" inženierzinātņu doktora grāda iegūšanai.

"Zinātnes Vēstnesis" redakcijas padome:

akadēmiķis Juris Ekmanis (vadītājs), akadēmiķis Jānis Bērziņš, LZA kor.loc. Jānis Kristapsons, akadēmiķis Ēvalds Mugurēvičs, akadēmiķe Baiba Rivža, LZA kor. loc. Pēteris Trapencieris. Redakcija: Rīgā, Akadēmijas laukumā 1. Tālr. 67212706, 67225361, fakss 67821153.

E pasts: alma@lza.lv, lza@lza.lv

<http://www.lza.lv>

Indekss 77165.

Iespiests

SIA Zemgus LB

Redaktore Zaiga Kipere.

"Zinātnes Vēstnesis".

Laikraksts iznāk kopš 1989. gada.

Reģistrācijas apliecība nr. 75.

Izdevējs: Latvijas Zinātnieku savienība.

"Science Bulletin" Association of Latvian Scientists.